

Piotr Zakrzewski

dr

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

e-mail: p.d.zakrzewski@uksw.edu.pl

ORCID: 0000-0003-3446-4324

Przesłanki przypisania odpowiedzialności karnej za śmierć człowieka w przypadku doprowadzenia go do targnięcia się na własne życie

Streszczenie

Głównym problemem badawczym będącym przedmiotem analizy w ramach niniejszego opracowania są przesłanki przypisania skutku w postaci śmierci człowieka w sytuacji, gdy do zgonu dochodzi niejako „rękoma” pokrzywdzonego. W ramach opracowania wskazano poszczególne okoliczności, które różnicują sytuację wypełnienia przez sprawcę znamion z art. 151 k.k. od sytuacji, gdy jest on współsprawcą skutku w postaci śmierci drugiego współsprawcy, oraz od sytuacji, gdy sprawca jest wyłącznie odpowiedzialny za skutek w postaci śmierci człowieka. Atypowość trzeciej z wyróżnionych sytuacji polega na tym, że pokrzywdzony jest sprawcą pośrednim skutku w postaci swojej śmierci, którego odpowiedzialność za ten skutek zostaje wyłączona na różnych szczeblach pięcioelementowej struktury przestępstwa. W ramach tak wyznaczonego pola badawczego został również opisany problem ustalenia okoliczności wskazujących na stopień wpływu zachowania się sprawcy na zaistnienie zachowania autodestrukcyjnego po stronie suicydanta.

Słowa kluczowe: samobójstwo, zabójstwo, spowodowanie skutku, doprowadzenie człowieka do targnięcia się na własne życie, sprawstwo pośrednie

Wprowadzenie

Problemem, który wymaga szerszego naświetlenia, jest granica pomiędzy sprawstwem zabójstwa z art. 148 § 1 k.k. i sprawstwem doprowadzenia do samobójstwa z art. 151 k.k. W ramach niniejszego szkicu podjęto próbę teoretycznego uzasadnienia takiej granicy, w tym wskazania, kiedy zachodzą przesłanki do przypisania skutku opisanego w art. 151 k.k., kiedy opisanego w art. 148 § 1 k.k., a kiedy powinno się przypisywać odpowiedzialność za zaistnienie obu wskazanych skutków. Przedmiotem analiz w ramach niniejszego opracowania stała się rodzima literatura z kręgu dogmatyki i teorii prawa karnego. Należy jednak zaznaczyć, że nie ma ono charakteru czysto sprawozdawczego, który, jak to często bywa, sprowadza się do poukładania materiału badawczego i pogrupowania poglądów. Wnioski wówczas bywają wypadkową analizy ilościowej, nie, co wydaje się zabiegiem pożądanym, analizy jakościowej.

W ramach oddanego do rąk czytelnika opracowania, posłużono się siatką pojęciową przyjmowaną w ramach jednej z opisanych w literaturze struktur przestępstwa¹. Rozwiązaniem teoretycznym, na którym oparto dalszy wywód, jest wypracowana w krakowskiej szkole prawa karnego, głównie przez A. Zolla² i P. Kardasa³, pięcioelementowa struktura przestępstwa. Opisanie zachowania suicydanta za pomocą wskazanych konstruktów teoretycznych, służących, co do zasady, do przypisania odpowiedzialności karnej ma na celu nazwanie sytuacji, w których dochodzi, bądź też nie dochodzi, do wyłączenia odpowiedzialności współdziałającego

- ¹ Zob. B. Namysłowska-Gabrysiak, *Prawo karne – część ogólna*, wyd. 4, Warszawa 2008, s. 29; L. Gardocki, *Prawo karne*, wyd. 15, Warszawa 2009, s. 47; A. Grześkowiak, w: A. Grześkowiak, F. Ciepły, M. Gałązka, R. Hałas, D. Szeleszczuk, K. Wiak, S. Hypś, *Prawo karne*, wyd. 2, Warszawa 2009, s. 74; P. Kozłowska-Kalisz, w: M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa (red.), *Prawo karne. Część ogólna*, wyd. 2, Warszawa 2009, s. 149; J. Warylewski, *Prawo karne. Część ogólna*, wyd. 4, Warszawa 2009, s. 176–178; A. Marek, *Prawo karne*, wyd. 9, Warszawa 2009, s. 94; M. Kalitowski, w: T. Dukiet-Nagórska, S. Hoc, M. Kalitowski, O. Sitarz, L. Tyszkiewicz, L. Wilk, *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, Warszawa 2010, s. 72; J. Giezek, w: M. Bojarski (red.), J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, wyd. 4, Warszawa 2010, s. 78; Ł. Pohl, *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, wyd. 1, Warszawa 2012, s. 105–106.
- ² A. Zoll, *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 1982, s. 9 i n.; A. Zoll, *O wartościowaniu czynu prawnie karnym (Uwagi na marginesie artykułu prof. I. Andrejewa o pojęciu winy)*, „Państwo i Prawo” 1983, nr 4, passim; A. Zoll, *Karalność i karygodność czynu jako odrębne elementy struktury przestępstwa*, w: T. Kaczmarek (red.), *Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym*, Wrocław 1990, s. 108; A. Zoll, *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1991, nr 23, s. 90–91.
- ³ P. Kardas, *Przestępstwo ciągle w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999.

z pokrzywdzonym przestępstwem za rezultat skutecznego aktu samobójczego. W artykule przyjęto założenie, że skoro z wystąpieniem pewnych okoliczności związane są konsekwencje w postaci wyłączenia odpowiedzialności sprawcy, to w taki sam sposób można się nimi posłużyć do opisu wyłączenia odpowiedzialności suicydanta za akt samobójczy. Podjęto próbę wykazania prawdziwości tezy, że ustalenie odpowiedzialności za stworzenie okoliczności, które wyłączyłyby odpowiedzialność suicydanta, gdyby akt samobójczy był przestępstwem, pozwala na wyznaczenie przesłanek odpowiedzialności za zabójstwo w sytuacji, gdy do śmierci dochodzi na skutek aktu samobójczego.

Dotychczasowe ustalenia dotyczące przesłanek przypisania odpowiedzialności za czyn zabroniony z art. 151 k.k.

Art. 225 § 1 k.k. z 1932 roku⁴ i art. 228 k.k. z 1932 roku; art. 148 § 1 k.k. z 1969 roku⁵ i 151 k.k. z 1969 roku oraz art. 148 § 1 k.k. i 151 k.k.⁶ w częściach stanowiących opis typów czynów zabronionych mają odpowiednio tożsame brzmienie: „kto zabija człowieka” oraz „kto namową lub przez udzielenie pomocy doprowadza człowieka do targnięcia się na własne życie”. W ramach niniejszego opracowania nie będą kontynuowane rozważania nad skutkiem opisanym w art. 151 k.k., art. 190a § 3 k.k., art. 207 § 3 k.k. w tym zakresie, w którym jest on przynajmniej „usiłowaniem” aktu samobójczego⁷. Niniejszy krótki zarys dotyczyć będzie tego pośród desygnatów wskazanego następstwa, który stanowi skuteczne, a więc dokonane samobójstwo. Przypomnieć należy, że dotychczasowe analizy doprowadziły do ustalenia, że poza zakresem znamienia skutku z art. 151 k.k. pozostają wszelkie akty przygotowawcze, mające dopiero stworzyć warunki do podjęcia próby zabicia się⁸. Nieprzekroczenie przez potencjalnego samobójcę etapu przygotowania może co najwyżej narażać nakłaniającego lub pomagającego innej osobie do zabicia się na odpowiedzialność

4 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny (Dz.U. nr 60, poz. 571 ze zm.).

5 Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. nr 13, poz. 94 ze zm.).

6 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1444 ze zm.; dalej: k.k.).

7 Szerzej zob. S. Tarapata, P. Zakrzewski, *Charakter skutku polegającego na targnięciu się człowieka na własne życie stanowiącego znamię typów czynu zabronionego z art. 151, 190a § 3, art. 207 § 3 oraz art. 352 § 3 k.k.*, w: M. Mozgawa (red.), *Samobójstwo*, Warszawa 2017, passim.

8 Ibidem, s. 427–428.

za czyn z art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 151 k.k.⁹ Etap „targnięcia się na własne życie” następuje zatem w momencie, w którym dany podmiot bezpośrednio zmierza do dokonania samobójstwa. Zgodzić należy się z A. Wąskiem, że:

względ na przedmiot ochrony przy przestępstwie z art. 151 k.k., jakim jest życie człowieka, nie przemawia za przyjęciem dokonania tego przestępstwa, gdy nie nastąpiło żadne realne zagrożenie dla życia osoby desperata, a tak właśnie jest przy usiłowaniu nieudolnym samobójstwa. Ostatecznie więc przyjęć wypada, że owe targnięcie się na własne życie, o którym stanowi art. 151 k.k., oznacza dokonanie lub udolne usiłowanie (zakończone) samobójstwa¹⁰.

Należy podzielić i to ustalenie, że:

nie popełnia przestępstwa określonego w art. 151 k.k. (ani w formie dokonania, ani usiłowania) ten, kto namawia inną osobę lub udziela jej pomocy do targnięcia się na swe życie, jeżeli wie on o tym, że ze względu na zastosowany sposób lub użyty środek usiłowanie to będzie nieudolne, np. A podaje B nieszkodliwe tabletki zapewniając go, że jest to silnie działająca trucizna; B przyjmuje te tabletki, które oczywiście nie czynią mu nic złego¹¹.

W aspekcie przedmiotowym analizowane następstwo z art. 151 k.k. musi zatem polegać co najmniej na swoistym usiłowaniu udolnym autodestrukcji¹². Bez znaczenia jest przy tym, czy owo usiłowanie zostało już ukończone, czy też pozostało w fazie nieukończonej¹³.

W ramach uprzednio prowadzonych rozważań dotyczących charakteru skutku polegającego na targnięciu się człowieka na własne życie wraz z S. Tarapatą autor niniejszego opracowania ustalił, że koniecznymi elementami wskazanego następstwa są: 1) na tyle istotny wkład suicydanta w przebieg samobójstwa, aby pozwolił stwierdzić, że to samobójca, a nie osoba trzecia, posiadał władztwo nad czynem samobójczym; 2) zachowanie stanowiące akt samobójczy musi stwarzać dla życia pokrzywdzonego realne niebezpieczeństwo tego rodzaju, które przyjmuje się dla stwierdzenia bezpośredniości zmierzania do dokonania przy usiłowaniach

9 Zasadnie wskazuje się w literaturze przedmiotu, że „Jeżeli osoba namawiająca do targnięcia się na własne życie lub której udzielono pomocy nie będzie usiłowała popełnić samobójstwo, to namawiający lub udzielający pomocy odpowiadać będą za usiłowanie” – A. Zoll, *Komentarz do art. 151*, w: W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks Karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 11 –211a*, Warszawa 2017, s. 323.

10 A. Wąsek, *Prawokarna problematyka samobójstwa*, Warszawa 1982, s. 59.

11 Ibidem.

12 R. Kokot, *Z problematyki karalnego doprowadzenia do samobójstwa – uwagi na tle ustawowych znamion art. 151 k.k., cz. I*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2015, nr 35, s. 25.

13 S. Tarapata, P. Zakrzewski, op. cit., s. 432.

udolnych; 3) zachowanie samobójcze winno zostać podjęte ze świadomością jego następstw i w celu samobójczym, a zatem suicydant nie może działać pod wpływem błędu, a towarzyszące zachowaniu nastawienie psychiczne musi odpowiadać swą treścią zamiarowi bezpośredniemu zabarwionemu celem pozbawienia się życia¹⁴. Uprzednia próba zarysowania charakteru skutku z art. 151 k.k. nie dotyczyła różnicy pomiędzy „doprowadzeniem” do skutecznego targnięcia się na własne życie a „spowodowaniem” śmierci pokrzywdzonego jego własnymi rękoma przez osobę trzecią oraz stopnia wpływu zachowania się tej osoby na zaistnienie zachowania autodestrukcyjnego po stronie suicydanta. Wskazane dwa aspekty, jak się wydaje, nadal wymagają naświetlenia.

Już S. Śliwiński zauważył, że w ustawodawstwie polskim nie ma potrzeby odwoływania się do konstrukcji sprawstwa pośredniego w sytuacji zachowań autodestrukcyjnych pokrzywdzonego, gdyż znamiona podżegania i pomocnictwa w art. 228 k.k. z 1932 roku zostały na tyle rozszerzone, że obejmują również takie sytuacje¹⁵. Na gruncie art. 151 k.k. ustalono już, że zachowanie przekraczające ramy namowy albo udzielania pomocy, a stanowiące którąś z form sprawczych popełnienia przestępstwa, nie może być kwalifikowane z art. 151 k.k., a winno być kwalifikowane jako zabójstwo. Z racji tego, że wyłączona jest możliwość udzielenia zgody na spowodowanie śmierci tego, który chciałby takiej zgody udzielić, przekroczenie przez sprawcę granic pomocnictwa na rzecz współsprawstwa w ujęciu materialnym realizuje znamiona zabójstwa. Za możliwą należy uznać sytuację, gdy zachowanie sprawcze wypełni jednocześnie znamiona czynu z art. 151 k.k. oraz art. 148 § 1 k.k. Jeżeli tożsamym fragmentem zachowania sprawca „doprowadził” innego człowieka do aktu samobójczego i wniósł w ten akt samobójczy istotny wkład, a jednocześnie wkład doprowadzonego do targnięcia się na jego własne życie samobójcy był na tyle istotny, że mieścił się w granicach współsprawstwa w ujęciu materialnym, to należy uznać, o ile zostały spełnione pozostałe przesłanki odpowiedzialności karnej, że doszło do kumulatywnej realizacji znamion czynu z art. 151 k.k. oraz art. 148 § 1 k.k. Nie należy pomijać w czynie sprawcy żadnego z jego aspektów. Jak się wydaje, jeśli zostaną spełnione przesłanki współsprawstwa w ujęciu materialnym i jednocześnie dojdzie do spowodowania śmierci suicydanta „jego rękoma”, to przy spełnieniu warunków odpowiedzialności karnej czyn taki można kwalifikować jako realizujący znamiona z art. 148 § 1 k.k. niejako we współsprawstwie z pokrzywdzonym. Jeśli w ramach tego samego czynu jego sprawcę można uczynić

14 Ibidem, s. 438.

15 S. Śliwiński, *Udział w czynie osoby, atakującej swoje własne dobro – w świetle przepisów Polskiego Prawa Karnego*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1948, nr 9, s. 27, przypis nr 12.

odpowiedzialnym za akt targnięcia się suicydanta na swoje życie, to tym samym nie powinna znaleźć w takiej sytuacji zastosowania żadna z tzw. reguł wyłączenia wielości ocen w prawie karnym, w tym w szczególności reguła konsumpcji. Nie wydaje się bowiem słuszne, aby czyn taki został w wystarczający sposób opisany tylko przez kwalifikację z art. 148 § 1 k.k., gdyż nie oddałaby ona ani faktycznego jego przebiegu, ani różnorodności jego skutków. Wprawdzie całość zachowania sprawcy ostatecznie doprowadza w takim przypadku do skutku w postaci śmierci suicydanta, lecz poszczególne zachowania sprawcze nie spełniają względem siebie warunku tożsamości i niejako spinane są klamrą zamiaru. Stąd, jak się wydaje, możliwe jest w takim wypadku przyjęcie kumulatywnej kwalifikacji czynu sprawcy¹⁶. Dodać tylko należy, że pomiędzy art. 151 k.k. i art. 148 § 1 k.k. nie zachodzi ani relacja subsydiarności, ani specjalności.

W istocie w przypadku skutecznego aktu samobójczego z targnięciem się na własne życie w rozumieniu art. 151 k.k. będziemy mieli do czynienia w sytuacjach, w których samobójcę można było uznać albo za sprawcę, albo za współsprawcę w rozumieniu art. 18 § 1 k.k. czynu, którego rezultatem jest jego własna śmierć. Znamię „targnąć się na własne życie” wyklucza przyjęcie jego realizacji w sytuacjach, gdy samobójca był tzw. sprawcą niewykonawczym, czyli kierował czynem innej osoby albo wykorzystując uzależnienie pokrzywdzonego od siebie, wydał innej osobie polecenie wykonania czynu, którego rezultatem jest jego własna śmierć. Znamię „doprowadza” użyte w art. 151 k.k. oznacza, że czyn opisany w tym typie nie jest czynem własnoręcznym, a tym samym brak sprawstwa lub współsprawstwa samobójcy w czynie skutkującym jego śmiercią wyklucza możliwość przyjęcia realizacji znamion z art. 151 k.k. W takiej sytuacji możliwość przypisania sprawstwa takiego czynu osobie trzeciej stanowić będzie asumpt do rozważenia pozostałych przesłanek odpowiedzialności karnej tej osoby czy to za zabójstwo, czy za nieumyślne spowodowanie śmierci. Dochodzimy tym samym do kolejnego dookreślenia skutku z art. 151 k.k.

Rozumienie pojęcia „targnięcia się” na podstawie art. 151 k.k. jako obiektywno-subiektywnej całości pozwala widzieć owo targnięcie się zarówno jako problem obiektywnej wagi aktu samobójczego w postaci narażenia życia samobójcy, jak i świadomości po jego stronie i woli sterowania zdarzeniem, które w zamierzeniu

¹⁶ Zaznaczyć należy, że nie każde zachowanie złożone albo wielość zachowań rozciągnięta w czasie wymaga przyjęcia w kwalifikacji art. 12 § 1 k.k. Jednocześnie skoro dopuszczalne jest przyjmowanie kumulatywnej kwalifikacji w przypadku czynu ciągłego, to brakuje podstaw, aby wykluczyć taką możliwość także w przypadku zachowań złożonych albo wielości zachowań rozciągniętej w czasie, która nie wymaga przyjęcia w kwalifikacji art. 12 § 1 k.k.

podejmującego się ma zakończyć się zgonem¹⁷. Świadomy akt woli jest zatem koniecznym elementem opisywanego skutku. Zdaniem J. Makarewicza „doprowadzenie nie jest pojęciem identycznym ze »spowodowaniem«, doprowadzenie nie opiera się na mechanicznym związku przyczynowym, gdyż przechodzi poprzez medium swobodnej dyspozycji własnym życiem po stronie samobójcy”¹⁸. Problem z rozgraniczeniem leży w stopniu owej swobody decyzji o „targnięciu się na własne życie”. W tym względzie J. Makarewicz słusznie wskazuje, że „można samobójstwo – »spowodować« – tam, gdzie ofiara nie jest odpowiedzialna – ale wówczas zachodzi umyślne uśmiercenie z art. 225. Kto namawia obłąkanego do odebrania sobie życia, odpowiada z art. 225 a nie z art. 228”¹⁹. W różnicy pomiędzy doprowadzeniem a spowodowaniem zasadza się w istocie różnica pomiędzy przypisaniem sprawstwa czynu, którego rezultatem jest skutek w postaci targnięcia się na własne życie, a przypisaniem sprawstwa czynu, którego rezultatem jest skutek w postaci śmierci pokrzywdzonego.

Znaczenie terminów „spowodować” i „doprowadzić” w odniesieniu do pojęcia czynu w strukturze przestępstwa

Odwołanie się do okoliczności, które powinny być wzięte pod uwagę przy przypisywaniu odpowiedzialności karnej, a które wynikają niejako z pięcioelementowej struktury przestępstwa pozwala dookreślić charakter skutku w postaci targnięcia się na własne życie. Z targnięciem się na własne życie po stronie samobójcy w rozumieniu prawa karnego możemy mieć bowiem do czynienia tylko wówczas, gdy – hipotetycznie rzecz ujmując – spełnione zostałyby przesłanki przypisania odpowiedzialności karnej, gdyby akt samobójczy był czynem zabronionym²⁰. Innymi słowy, samobójca w chwili czynu musiał znajdować się w takiej sytuacji, w której zaktualizowałby się zakres zastosowania normy sankcjonowanej²¹, gdyby

17 S. Tarapata, P. Zakrzewski, op. cit., s. 436.

18 J. Makarewicz, *Kodeks Karny. Komentarz*, wyd. V, Lwów 1938, s. 521.

19 Ibidem; zob. też P. Góralski, *Pomoc i namowa do samobójstwa (art. 151 k.k.) w poglądach doktryny oraz danych statystycznych*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2003, nr 13, s. 42–43.

20 M. Rodzyńkiewicz, *Treść pojęcia czynu w prawie karnym jako efekt procedury modelowania*, w: Z. Cwiągalski, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zöll, *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci Profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994, s. 217.

21 Rozumienie terminów „norma sankcjonowana” i „norma sankcjonująca” przyjmuje za: J. Majewski, *O schemacie budowy norm prawa karnego w piśmiennictwie karnistycznym*, w: T. Bojarski (red.), *System Prawa Karnego, Tom 2. Źródła prawa karnego*, Warszawa 2011, s. 459; P. Kardas, *O relacjach między strukturą przestępstwa a dekodowanymi z przepisów prawa karnego strukturami normatywnymi*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, nr 2, passim.

targnięcie się na własne życie było czynem zabronionym. Brak możliwości zakwalifikowania zachowania samobójczego jako czynu w rozumieniu prawa karnego nakazuje zakwalifikować je jako zdarzenie, a to otwiera drogę do zbadania, czy zostało ono zdeterminowane zachowaniem innej osoby w stopniu, który pozwala uznać tę osobę za jego sprawcę. Charakter skutku w postaci targnięcia się na własne życie można zatem dookreślić poprzez odwołanie się do teorii władztwa nad czynem, która oznacza objęte umyślnością trzymanie w rękach przebiegu zdarzenia spełniającego znamiona typu czynu zabronionego²². Z punktu widzenia władającego oznacza to przede wszystkim przewagę informacyjną nad pokrzywdzonym, w tym możliwość rozpoznania nieadekwatnego ryzyka.

Odróżnienie przesłanek pozwalających zakwalifikować zachowanie jako czyn od przesłanek pozwalających zakwalifikować to zachowanie jako czyn zwiniony przebiega na płaszczyźnie możliwości odniesionej do skonkretyzowanego nakazu lub zakazu wynikającego z normy sankcjonowanej²³. Nie jest jednocześnie uprawnione przeprowadzenie tego podziału w ten sposób, że przesłanki skutkujące wyłączeniem czynu dotyczą tylko charakterystyki sytuacji, a przesłanki skutkujące wyłączeniem winy tylko charakterystyki podmiotu jako aktora zdarzenia. O wyłączeniu czynu i wyłączeniu winy mogą decydować zarówno cechy sytuacji, jak i cechy samego sprawcy. W literaturze wskazuje się, że wina w prawie karnym jest zarzutem stawianym sprawcy z określonymi cechami, który dopuścił się czynu w określonych okolicznościach właśnie ze względu na te cechy i okoliczności²⁴. Spełnienie warunku kognitywnego i warunku kontroli stanowi w myśl wskazanej koncepcji podstawę do przypisania zawinienia²⁵. Wyłączenie obu warunków może mieć jednakże charakter abstrakcyjno-generalny zarówno w odniesieniu do sytuacji, jak i do osoby. Tym samym oba wskazane warunki mogą być z powodzeniem stosowane do ustalenia tego, czy doszło do wypełnienia przez zachowanie sprawcy przesłanek czynu i winy.

Z brakiem możliwości obiektywnego rozpoznania sytuacji możemy mieć bowiem do czynienia w dwóch przypadkach. Po pierwsze, gdy wiedza o danych zależnościach przyczynowo-skutkowych nie została jeszcze opracowana. Wówczas brak obiektywnego przewidywania następstw nie będzie się konkretyzował w określonym, a będącym przedmiotem prawnokarnej oceny kontekście sytuacyjnym, czy

22 Rozumienie terminu „władztwa nad czynem” przyjmuje za: P. Hünerfeld, *Sprawstwo pośrednie i podżeganie w prawie karnym RFN*, „Studia Prawnicze” 1988, nr 1–2, s. 205.

23 P. Zakrzewski, *Stopniowanie winy w prawie karnym*, Warszawa 2016, s. 189.

24 M. Kowalewska-Lukuć, *Wina w prawie karnym*, Warszawa 2019, s. 138.

25 Ibidem, s. 259.

też w odniesieniu do określonej osoby, której zachowanie podlega ocenie, a będzie dotyczył niedookreślonej klasy sytuacji i niedookreślonej klasy osób. W tym znaczeniu brak przewidywalności ma charakter generalno-abstrakcyjny, jeżeli ów brak wiedzy jest po stronie podmiotu, którego odpowiedzialność karna jest poddawana ocenie, uświadomiony. W tym kontekście dość łatwo można wyobrazić sobie sytuację, w której kontrola nad czynem drugiego będzie w tym znaczeniu pełna, że zostanie on postawiony w sytuacji cechującej się brakiem obiektywnej możliwości przewidzenia następstw lub brakiem obiektywnej możliwości postąpienia w określony sposób. Skoro w takich sytuacjach nie zaktualizowałaby się norma sankcjonowana, to zachowanie suicydanta, choć w rezultacie autodestruktywne, nie stanowi „targnięcia się na własne życie” w rozumieniu art. 151 k.k. Stanowi ono zdarzenie, którego obiektywne przepisanie powinno stać się przedmiotem analiz pod kątem odpowiedzialności za spowodowanie śmierci stanowiące skutek z art. 148 § 1 k.k., ale tylko wówczas, gdy zachowanie sprawcy względem pokrzywdzonego w warunkach niedoboru wiedzy przekroczyło miarę społecznie akceptowalnego ryzyka. Przykładów dla tego typu analizy można doszukiwać się w sytuacjach o kontekstach okołomedycznych, w szczególności w obecnej sytuacji pandemii wirusa Sars-CoV-2, gdy diagnostyka lub terapia mają charakter działań eksperymentalnych, a pacjent sam aplikuje sobie określony sposób leczenia.

Z brakiem obiektywnej przewidywalności mającym charakter generalno-konkretny możemy mieć z kolei do czynienia tylko w odniesieniu do konkretnego kontekstu sytuacyjnego oraz w stosunku do konkretnej osoby. Może się bowiem okazać, że *ex ante* sprawca nie mógł przewidzieć następstw swojego zachowania, gdyż nie miał wiedzy *ex post*, którą ma podmiot oceniający zachowanie takiego sprawcy. W perspektywie odpowiedzialności karnej takiego sprawcy bada się, czy nie doszło do naruszenia standardów postępowania, czyli ocenia się bezprawność jego zachowania. Przekładając wskazaną sytuację na teorię kontroli nad czynem suicydanta, przyjmując należy, że i w tym wypadku zachowanie pokrzywdzonego nie spełniłoby przesłanek niezbędnych dla przypisania odpowiedzialności karnej – brak bezprawności, a tym samym nie może zostać zakwalifikowane jako targnięcie się na własne życie. Nie oznacza to wszak, że wyłączenie odpowiedzialności za akt samobójczy po stronie suicydanta niejako automatycznie oznacza przypisanie odpowiedzialności sprawcy za zabójstwo. Wszak jest to tylko jedna z okoliczności, która winna zostać wzięta pod uwagę.

Obrazem dla takiego opisanego powyżej w sposób teoretyczny układu faktycznego niech będą wyprawy w wysokie góry w warunkach zimowych. Alpinista jest wówczas całkowicie zależny od informacji o pogodzie przekazywanych mu drogą zdalną i na ich podstawie buduje decyzję o możliwości podjęcia się ataku. Ze względu na brak doświadczenia sam nie może ocenić własnych możliwości

w perspektywie bezpiecznego powrotu z takiego ataku szczytowego. Na podstawie wiedzy *ex post* po przeprowadzeniu wielomiesięcznych badań przebiegu zdarzenia można dojść do ustalenia, że w chwili podejmowania się przez alpinistę ataku szczytowego możliwości skutecznego i bezpiecznego jego zakończenia nie było w ogóle, ale z różnych przyczyn *ex ante* alpinista o tym nie wiedział i w tym znaczeniu podjęte przez niego zachowanie obiektywnie rzecz ujmując było samobójstwem. Dodać należy, że jeśli taki alpinista dopełnił wszelkich wymaganych w danych warunkach standardów, to wszystko, co przekraczało te standardy, nie może mu zostać poczytane. Wracając do wspomnianej wyżej hipotezy, takiemu alpinistcie nie można byłoby przypisać odpowiedzialności za akt samobójczy z uwagi na brak przesłanki bezprawności zachowania, gdyby oczywiście zachowanie autodestruktywne samo w sobie stanowiło czyn zabroniony. Pozwala to przyjąć, że ów suycydant nie miał możliwości rozpoznania znaczenia czynu (warunek kognitywny) lub kontrolowania jego przebiegu (warunek kontroli), które pozwoliłyby na zakwalifikowanie jego zachowania jako targnięcia się na własne życie. Namówienie alpinisty lub udzielenie mu pomocy w opisanych warunkach kontroli nad jego czynem nie stanowi tym samym „doprowadzenia” w rozumieniu art. 151 k.k., a może stanowić „spowodowanie” śmierci drugiej osoby w rozumieniu art. 148 § 1 k.k., gdy spełnione zostaną przesłanki przypisania skutku, w tym warunek obiektywnej rozpoznawalności zwiększenia ryzyka dla dobra prawnego ponad społecznie dopuszczalne²⁶.

Podsumowując tę część rozważań, można przyjąć, że ilekroć sprawca wpłył swoim zachowaniem na taki element świata (sytuację lub osobę suycydanta), który współtworzy jeden z warunków przypisania odpowiedzialności karnej czy to możliwości (warunek kognitywny i warunek kontroli) przypisania zachowaniu cechy czynu czy bezprawności, i ze względu na ten wpływ hipotetyczna analiza odpowiedzialności karnej suycydanta przeprowadzona jak gdyby akt samobójczy był czynem zabronionym nie pozwoliłaby na przypisanie mu tej odpowiedzialności, tylekroć zachodzi podstawa do rozważenia odpowiedzialności sprawcy za skutek w postaci śmierci pokrzywdzonego. Taki, jak opisany, rodzaj wpływu na zachowanie się suycydanta wyklucza możliwość przyjęcia znamienia „doprowadza” w rozumieniu art. 151 k.k., a stanowi asumpt do przyjęcia znamienia „powoduje” w rozumieniu art. 148 § 1 k.k.²⁷ W takim układzie sytuacyjnym suycydanta nie można uczynić odpowiedzialnym za akt skuteczny samobójczy, a odpowiedzialność tę, jako sprawca bezpośredni, poniesie osoba, która pchnęła go do takiego

26 Szerzej M. Bielski, *Obiektywne przypisanie skutku przestępnego w przypadku kolizji odpowiedzialności za skutek*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 10, *passim*, w tym literatura przywołana w przypisie nr 23.

27 Por. P. Góralski, *op. cit.*, s. 43.

zachowania²⁸. Wydaje się uprawnione uogólnienie wskazanego przypadku do zasady, która mówi, że jeżeli w wyniku zachowania jednej osoby możliwość kierowania zachowaniem przez inną osobę zostaje wyłączona w stopniu, który powoduje brak możliwości zakwalifikowania takiego jej zachowania jako czyn, wówczas odpowiedzialną za zrealizowanie znamion typu jest osoba, której przypisać można władztwo nad tak zainicjowanym przebiegiem przyczynowym²⁹.

Znaczenie terminów „spowodować” i „doprowadzić” w odniesieniu do pojęcia winy w strukturze przestępstwa

Analiza impossibiliów o charakterze generalno-abstrakcyjnym oraz generalno-konkretnym³⁰ pozwala przejść do takich sytuacji, z którymi powszechnie łączy się wyłączenie winy. Jakkolwiek za słuszne należy uznać twierdzenie, że wykładnia znamienia „doprowadza człowieka”, w odróżnieniu od np. „powoduje śmierć” czy „zabija”, winna uwzględniać możliwość swobodnego podjęcia przez suicydenta decyzji woli³¹, tak konieczne jest wyznaczenie granic tej swobody. Może bowiem zdarzyć się i tak, że pod względem generalno-abstrakcyjnym oraz generalno-konkretnym oba warunki – kognitywny i kontroli – zostają spełnione, a zachowanie suicydanta i tak było kontrolowane przez sprawcę. Ustalenie przyczyn takiego stanu rzeczy, czyli odwołanie się do charakterystyki indywidualizującej określoną

28 A. Wąsek, op. cit., s. 79.

29 Odmienne Z. Jędrzejewski, w: J.K. Paprzycki (red.), *System Prawa Karnego. Tom 4. Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2013, s. 132.

30 Rozważania oparte są na modelu zbudowanym na podstawie założenia poczwórnej klasyfikacji bytów ze względu na konkretność-abstrakcyjność i uniwersalność-partykularność, która składa się na tzw. kwadrat ontologiczny, pojawiający się po raz pierwszy u Arystotelesa, w wersji proponowanej przez P. Rojka – P. Rojek, *Tropy i uniwersalia. Badania ontologiczne*, Warszawa 2019, s. 11. Używanej przeze mnie nomenklaturze bliżej do nomenklatury A. Chrudzimskiego – A. Chrudzinski, *Realistyczne teorie uniwersaliów*, w: S.T. Kołodziejczyk (red.), *Przewodnik po metafizyce*, Kraków 2011, s. 5–6; por. P. Zakrzewski, op. cit., s. 284–302.

31 J. Kosonoga-Zygmunt, *Swoboda decyzji woli suicydanta jako przesłanka odpowiedzialności karnej za przestępstwo z art. 151 k.k.*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2015, nr 2, s. 25; J. Kosonoga-Zygmunt, *Namowa i udzielenie pomocy do samobójstwa (art. 151 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 11, s. 64; M. Grudecki, *Wybrane prawnokarne aspekty prób samobójczych, nakłaniania do samobójstwa oraz pomocy w samobójstwie*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2019, nr 2, s. 66.

sytuację (podstęp³², przemoc³³, przymus, groźba bezprawna³⁴, rozkaz, wykorzystanie stosunku zależności³⁵, wprowadzenie w błąd lub wyzyskanie błędu³⁶, stosunek zależności, krytyczne położenie³⁷) i jej kontekst oraz określonego suidydanta (wiek³⁸, niepoczytalność³⁹, stan bezbronności lub nieprzytomności, bezradność, upośledzenie umysłowe, choroba psychiczną, małoletniość), a wpływające na możliwość rozpoznania znaczenia czynu i podjęcia wyboru postępowania, może stanowić impossibilium indywidualno-konkretne skutkujące wyłączeniem winy.

Zachowanie sprawcy należy zawsze traktować jako element charakteryzujący sytuację, w jakiej znalazł się suicydant. Jak już zarysowano, zachowanie sprawcy może wpływać na rozpoznawalność znaczenia czynu oraz możliwość kierowania zachowaniem. Sprawca może sprawić, że samobójca będzie miał fizycznie ograniczoną możliwość poruszania się, np. poprzez spięcie mu nóg i rąk kajdankami, a tym samym nieudana po stronie suicydanta próba wydostania się z opresji winna być zapisana na przestępne konto sprawcy. Z tym samym będziemy mieli do czynienia w sytuacji podania przez sprawcę suicydantowi środka odurzającego, który zwiększy po stronie suicydanta natłok myśli samobójczych, czy też w sytuacji wywołania u suicydanta silnych emocji, np. w postaci niepatologicznego afektu. Wymienione przykłady cechuje jeden wspólny element – w każdym z opisanych kontekstów sytuacyjnych sprawca wpływa na obniżenie możliwości kierowania swoim postępowaniem przez suicydanta. Przykładowo, gdy sprawca zagrozi

32 R. Kokot, *Z problematyki karalnego doprowadzenia do samobójstwa – uwagi na tle ustawowych znamion art. 151 k.k., cz. II*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2015, nr 36, s. 26.

33 Za nietrafny należy uznać pogląd M. Grudeckiego, że pomiędzy art. 151 k.k. a art. 148 § 1 k.k. jest luka w prawie i z tego względu „sprawca, który groźbą, przemocą lub podstępem doprowadza inną osobę do targnięcia się na własne życie nie wypełnia znamion żadnego typu czynu zabronionego” – M. Grudecki, op. cit., s. 70.

34 Tak L. Tyszkiewicz, *Komentarz do art. 151*, w: O. Górniok (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 2006, LEX teza nr 3.

35 Odmiennie przyjmuje V. Konarska-Wrzosek, *Komentarz do art. 151*, w: A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzosek, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. III, Warszawa 2020, LEX teza nr 3.

36 R. Kokot, *Z problematyki karalnego doprowadzenia do samobójstwa... cz. II...*, s. 27.

37 J. Kosonoga-Zygmunt, *Namowa i udzielenie...*, s. 63.

38 Szerzej A. Wąsek, op. cit., s. 73–76.

39 Tak A. Zoll, *Komentarz do art. 151...*, s. 321–322; A. Wąsek zauważa, że „jakościowo inna powinna być ocena prawno-karna czynu sprawcy, który podżega lub pomaga do samobójstwa osoby odpowiedzialnej, a inna, gdy działanie jego dotyczy samobójstwa osoby niepoczytalnej lub częściowo niepoczytalnej” – A. Wąsek, op. cit., s. 71; M. Grudecki trafnie wyklucza przyjęcie jako skutku śmiertelnego z art. 148 § 1 k.k. śmierci wynikłej ze skutecznego aktu samobójczego osoby o ograniczonej poczytalności w stopniu znacznym z art. 31 § 2 k.k. – M. Grudecki, op. cit., s. 68.

samobójcy popełnieniem przestępstwa na szkodę osoby dla niego najbliższej, w celu zmuszenia suicydanta do podjęcia skutecznego aktu samobójczego, wówczas zastosowany przymus, gdyby samobójstwo było czynem zabronionym, wyłączałby odpowiedzialność karną suicydanta⁴⁰.

Na podstawie aksjologii kodeksu karnego, która leży u podstaw okoliczności wyłączających winę, uprawnione jest uogólnienie wskazanych przypadków do zasady, która mówi, że jeżeli w wyniku zachowania jednej osoby możliwość kierowania zachowaniem przez inną osobę zostaje wyłączona w stopniu, który powoduje brak możliwości zakwalifikowania takiego jej zachowania jako zawnionego, wówczas odpowiedzialną za zrealizowanie znamion typu jest osoba, której przypisać można władztwo nad tak zainicjowanym przebiegiem przyczynowym⁴¹. Odnotać w tym miejscu należy pogląd Ł. Pohla, że konstrukcje tzw. sprawstwa niewykonalnego w postaci sprawstwa poleceniodawczego oraz sprawstwa kierowniczego nie skutkują wyłączeniem możliwości podjęcia decyzji, a tym samym wydanie polecenia suicydantowi nie musi oznaczać zabójstwa i wyłączenia możliwości zakwalifikowania takiego zachowania jako realizującego znamiona z art. 151 k.k.⁴² Twierdzenie, że decyzja suicydanta mogła być w danym wypadku inna, wynika z założenia, że wszystkie czynniki, które wpłynęły na podjęcie decyzji kwestionowanej, nie determinowały jej zupełnie, że istniała przestrzeń, która pozwoliła na podjęcie innej, ocenianej *ex post* jako prawidłowa⁴³. Brak takiej przestrzeni oznacza brak możliwości przypisania odpowiedzialności za podjętą decyzję. Doprecyzowując, jeśli sprawca wywrze na suicydancie nacisk psychiczny tego rodzaju, że pokrzywdzony znajdzie się tym samym w analogicznej do opisanej w art. 26 § 2 k.k. pod względem kolidujących ze sobą wartości anormalnej sytuacji motywacyjnej lub też wywoła lub wykorzysta już istniejący u suicydanta stan odpowiadający przesłankom niepoczytalności opisanej w art. 31 § 1 k.k. lub wprowadzi albo wykorzysta pozostawanie przez suicydanta w błędzie, którego uniknięcie obiektywnie było

40 Koncepcja panowania (władztwa) nad wolą C. Roxina – zob. Z. Jędrzejewski, *Bezprawność jako element przestępności czynu. Studium na temat struktury przestępstwa*, Warszawa 2009, s. 402–404.

41 P. Góralski, op. cit., s. 41–42.

42 Ł. Pohl, *Kierowanie wykonaniem samobójstwa oraz polecenie jego wykonania w polskim prawie karnym*, w: A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, Z. Piórkowska-Fliieger (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, Lublin 2011, s. 526–527; K. Burdziak, *Kierowanie wykonaniem samobójstwa i polecenie jego wykonania w polskim prawie karnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, nr 4, s. 185; R. Kokot, *Z problematyki karalnego doprowadzenia do samobójstwa... cz. II...*, s. 31.

43 Por. W. Janikowski, *Wolna wola i jej użyteczność. Podstawy etyki utylitaryzmu preferencji*, Warszawa 2016, s. 211.

możliwe, lecz którego suicydant nie mógł uniknąć (błąd subiektywnie usprawiedliwiony), w tym z uwagi na zbyt młody wiek, wówczas taki sprawca nie odpowie za „doprowadzenie” osoby do targnięcia się na własne życie, lecz za „spowodowanie” jej śmierci rękami tej osoby⁴⁴. Zaznaczyć przy tym należy, że dla przypisania sprawstwa skutku śmiertelnego wymagać należy, aby sprawca albo wywołał stan, w którym możliwość kierowania zachowaniem lub możliwość rozpoznania znaczenia czynu po stronie suicydanta są obniżone do poziomu uzasadniającego wyłączenie winy, gdyby akt samobójczy był czynem zabronionym, albo wykorzystał jedną z tych sytuacji jako sposobność do pokierowania suicydantem do podjęcia określonej treści zachowania. Słusznie przyjmuje Z. Jędrzejewski, że:

A jest sprawcą pośrednim morderstwa, gdy skłania B do wykonania C zastrzyku z rzekomym środkiem uspokajającym; w rzeczywistości A wcześniej wypełnił strzykawkę śmiertelną trucizną. Sprawstwo pośrednie A zachodzi nie tylko wtedy, gdy błąd wykonawcy bezpośredniego został przez A wywołany, ale również, gdy A tylko, taki błąd wykorzystuje⁴⁵.

Nadto zgodzić należy się z tym autorem, że „należy przyjąć sprawstwo pośrednie A zarówno wtedy, gdy A wprowadza w błąd B, że zachodzi sytuacja np. zamachu bezprawnego, jak i wtedy, gdy A wykorzystuje już istniejący u B błąd”⁴⁶ oraz że „ze sprawstwem pośrednim będziemy mieli do czynienia wtedy, gdy osobę wykonującą czyn sprawca w tym właśnie celu uczynił niezdolną do ponoszenia winy, np. spowodował stan odurzenia alkoholem”⁴⁷. Jeśli zredukować opisane przez Z. Jędrzejewskiego sytuacje do wywołanego przez sprawcę oznaczonego jako osoba A ataku na siebie samego przez suicydanta oznaczonego jako osoba B i C, to można przyjąć, że z uwagi na brak przesłanek analogicznych do przesłanek winy w rozumieniu prawa karnego po stronie pokrzywdzonego nie jest on odpowiedzialny za zachowanie będące aktem samobójczym. Odpowiedzialność leży po stronie tego, który uczynił z suicydanta narzędzie w swoich rękach. Jak już zostało to zaznaczone na początku opracowania, w sytuacjach, gdy można uczynić suicydanta choć trochę odpowiedzialnym za akt samobójczy i zachodzą przesłanki do przyjęcia współsprawstwa w tym akcie ze sprawcą, należy rozważyć zbieg przepisów art. 151 k.k. i art. 148 § 1 k.k. do czynu takiego sprawcy.

44 P. Góralski, op. cit., s. 43.

45 Z. Jędrzejewski, *Bezprawność jako element...*, s. 403–404.

46 Ibidem, s. 404.

47 Ibidem.

Jednoczynowy zbieg przepisów z art. 151 k.k. i art. 148 § 1 k.k.

Gdy sprawca i suicydant wspólnie wykonują określone czynności, wówczas, jeśli zachowania tych osób się uzupełniają, należy przyjąć, że wspólnie przyczyniają się one do nastąpienia negatywnie wartościowanego skutku w postaci śmierci drugiego z wymienionych, zaś stopień winy każdego z nich zależy od wzajemnego wpływu zachowania sprawcy na zachowanie się suicydanta i odwrotnie, gdyż tworzą oni dla swoich zachowań wzajemnie konteksty sytuacyjne. Innymi słowy ustalenie, w jakim stopniu zachowania tychże osób przyczyniły się do zajścia tego następstwa, wyznacza stopień bezprawia tych zachowań, zaś ustalenie, jakim stopniem możliwości niepodjęcia negatywnego wzoru zachowania dysponowała każda z tych osób, wyznacza stopień ich winy⁴⁸. Nie można wykluczyć sytuacji, gdy to suicydant wpłynie na decyzję po stronie sprawcy o udzieleniu pokrzywdzonemu pomocy w akcie samobójczym albo o współsprawstwie do tego aktu. Jak zauważa M. Bielski, „przyczynienie się pokrzywdzonego należałoby potraktować jako okoliczność wpływającą na mniejszy stopień zawinienia sprawcy, co związane jest z mniejszą możliwością dostosowania postępowania sprawcy do wymogów, jakie stawia mu prawo”⁴⁹.

Poszukując odpowiedzi na pytanie, co stało się impulsem do takiego czy innego zachowania się suicydanta, którego akt samobójczy okazał się skuteczny, czy bodziec ten był aż tak nieprzemierzalny, że nie miał szans się mu przeciwstawić, a jeśli miał, to jakim kwantum możliwości dysponował w chwili podejmowania się tego zachowania, w istocie poszukujemy przesłanek odpowiedzialności sprawcy, który przyczynił się do tego skutku. Szukając usprawiedliwienia dla takiego, a nie innego zachowania się suicydanta, odpowiadamy na pytanie, do jakiego stopnia zachowanie to wynikało z czynników zewnętrznych względem niego jako aktora zdarzenia, ze zmiennych sytuacyjnych, w tym zachowania sprawcy oraz procesów rozwojowych, środowiskowych i chorobowych, które wywarły wpływ na to zachowanie. W najszerszym z możliwych spojrzeń należałoby uwzględnić czasy, w jakich przyszło żyć jednostce, takie jak konflikt zbrojny, prześladowanie z uwagi na przynależność rasową, religijną czy etniczną. Wszystkie ze wskazanych czynników rodzą bowiem stany emocjonalne, które w tzw. normalnych warunkach nie znajdują usprawiedliwienia, zaś w warunkach, w jakich znalazł się suicydant, w tym w stworzonym przez sprawcę kontekście sytuacyjnym i emocjonalnym, stanowią

48 O stopniu winy jako udziale każdego z przestępców we wspólnie wykonanym czynie wspomina J. Makarewicz – J. Makarewicz, *Recenzja F. von Liszt, Lehrbuch des deutschen Strafrecht. Erster Teil. Berlin 1895*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1896, r. XXI, s. 337.

49 M. Bielski, op. cit., s. 87.

podstawę do ustalenia, czy w ogóle – a jeśli tak, to w jakim stopniu – można było od suicydanta oczekiwać innego zachowania, a tym samym w jakim stopniu za jego wystąpienie jest odpowiedzialny sprawca.

Rozważania nie byłyby pełne bez odwołania się przy analizie znaczenia znamienia „doprowadzić kogoś do targnięcia się na własne życie” do swoistej analogii do karalności i karygodności. Zostało już zaznaczone, że, aby móc mówić o targnięciu się na własne życie po stronie suicydanta musi wystąpić stan psychiczny, który dałoby się zakwalifikować jako zamiar bezpośredni samobójstwa, gdyby akt ten był czynem zabronionym. Tym samym działanie suicydanta z zamiarem wynikowym świadomą albo nieświadomą nieumyślnością wyklucza możliwość zakwalifikowania skutecznego aktu samobójczego jako realizującego znamień z art. 151 k.k. W przypadku nieświadomej nieumyślności następstwa w postaci skutku śmiertelnego zachodzą podstawy do zbadania odpowiedzialności sprawcy za spowodowanie śmierci suicydanta pod kątem art. 148 § 1 k.k. albo art. 155 k.k. Gdy osoba A ma świadomość tego, że w kubku z herbatą jest trucizna, i podaje ją osobie B, zapewniając, że podaje herbatę bez trucizny, albo robi to w takim kontekście, w którym osoba B nie może się spodziewać, że jest jej podawana trucizna, można przyjąć, że po stronie osoby A dochodzi do realizacji znamion z art. 148 § 1 k.k. Tak samo należy zakwalifikować sytuację, gdy A nie podaje kubka zawierającego truciznę osobie B, ale o niej wie i nie ostrzega osoby B przed samodzielnym wzięciem kubka, więcej – namawia osobę B do jego wzięcia. Gdy osoba A nie podaje osobie B kubka z trucizną, ale o niej wie i nie ostrzega osoby B przed wzięciem kubka, ale i nie namawia osoby B do jego wzięcia, dla jej odpowiedzialności z art. 148 § 1 k.k. konieczne byłoby posiadanie przez nią cechy gwaranta z art. 2 k.k. Tak samo w sytuacji, gdy osoba A nie podaje kubka zawierającego truciznę osobie B i nie wie, że w kubku, który wzięła osoba B, jest trucizna. Wówczas również znamień gwaranta dla przyjęcia odpowiedzialności osoby A ma charakter konstytutywny⁵⁰.

Wydaje się, że mogą być takie sytuacje, które, literalnie rzecz ujmując, stanowiąc będą namawianie lub udzielanie pomocy, czyli sytuacje doprowadzające do zachowań, o których potocznie, bez naruszenia reguł znaczeniowych języka, można powiedzieć, że są aktami samobójczymi, ale nie wypełniają znamienia „targnąć się na własne życie” ze względu na brak w nich jakiegokolwiek stopnia karygodności. Akt samobójczy musi cechować się bezsensownością takiego postąpienia, brakiem jego społecznego uzasadnienia. Gdy zachowanie autodestrukcyjne spowodowane jest popłynięciem po osobę tonącą, wejściem do płonącego budynku w celu uratowania innego człowieka czy też osłonięciem drugiego przed strzałem z broni palnej,

⁵⁰ Tak V. Konarska-Wrzosek, op. cit., teza nr 3.

nie mamy do czynienia z „targnięciem się na własne życie”. Namówienie do tego typu zachowań lub pomoc w ich realizacji nie stanowi znamion z art. 151 k.k. Nie sposób w takich wypadkach przyjąć, że doszło do realizacji art. 148 § 1 k.k., czy też art. 155 k.k., chyba że sprawca przewidując dalszy skutek w postaci śmierci ratującego, sprawował kontrolę nad jego czynem w rozumieniu wyżej opisanym.

Wnioski

Analiza dostępnej literatury przedmiotu pozwoliła na dookreślenie granicy pomiędzy sprawstwem zabójstwa i sprawstwem doprowadzenia do samobójstwa. Wskazane zostały także okoliczności, które winny zostać wzięte pod uwagę przy przypisaniu jednoczynowego zbiegu przypisów z art. 151 k.k. i współsprawstwa do art. 148 § 1 k.k. W ramach opracowania w sposób teoretyczny została uzasadniona teza, że jeśli suicydant znalazł się w sytuacji, w której obiektywna możliwość rozpoznania nieadekwatnego społecznie ryzyka dla jego życia była wyłączona, albo też była możliwa, ale podjęcie prawidłowej decyzji po jego stronie było na tyle trudne, że nie uzasadniałoby przypisania winy, gdyby akt samobójczy był czynem zabronionym, i z uwagi na przewagę informacyjną nad suicydantem sprawca miał kontrolę nad okolicznościami tworzącymi rzeczne konteksty sytuacyjne oraz wykorzystał je jako sposobność do spowodowania śmierci suicydanta „jego rękoma”, to sąd winien rozważyć odpowiedzialność sprawcy za realizację znamion czynu zabronionego z art. 148 § 1 k.k. Gdy w wyniku oceny zdarzenia sąd doszedłby do przekonania, że autonomia suicydanta nie została w pełni wyłączona, rozważyć powinien odpowiedzialność sprawcy za realizację znamion czynu zabronionego z art. 148 § 1 k.k. we współsprawstwie z pokrzywdzonym i jednocześnie odpowiedzialność za akt targnięcia się suicydanta na swoje życie z art. 151 k.k.

Bibliografia

- Bielski M., *Obiektywne przypisanie skutku przestępnego w przypadku kolizji odpowiedzialności za skutek*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 10.
- Burdziak K., *Kierowanie wykonaniem samobójstwa i polecenie jego wykonania w polskim prawie karnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, nr 4.
- Chrudzinski A., *Realistyczne teorie uniwersaliów*, w: S.T. Kołodziejczyk, *Przewodnik po metafizyce*, Kraków 2011.
- Gardocki L., *Prawo karne*, wyd. 15, Warszawa 2009.
- Giezek J., w: M. Bojarski (red.), J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczegółowa*, wyd. 4, Warszawa 2010.

- Góralski P., *Pomoc i namowa do samobójstwa (art. 151 k.k.)*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2003, nr 13.
- Grudecki M., *Wybrane prawnokarne aspekty prób samobójczych, nakłaniania do samobójstwa oraz pomocy w samobójstwie*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2019, nr 2.
- Grzeškowiak A., w: A. Grzeškowiak, F. Ciepły, M. Gałązka, R. Hałas, D. Szeleszczuk, K. Wiak, S. Hypś, *Prawo karne*, wyd. 2, Warszawa 2009.
- Hünerfeld P., *Sprawstwo pośrednie i podżeganie w prawie karnym RFN*, „Studia Prawnicze” 1988, nr 1–2.
- Janikowski W., *Wolna wola i jej użyteczność. Podstawy etyki utylitaryzmu preferencji*, Warszawa 2016.
- Jędrzejewski Z., w: L.K. Paprzycki (red.), *System Prawa Karnego. Tom 4. Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2013.
- Jędrzejewski Z., *Bezprawność jako element przestępności czynu. Studium na temat struktury przestępstwa*, Warszawa 2009.
- Kalitowski M., w: T. Dukiet-Nagórska, S. Hoc, M. Kalitowski, O. Sitarz, L. Tyszkiewicz, L. Wilk, *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, Warszawa 2010.
- Kardas P., *O relacjach między strukturą przestępstwa a dekodowanymi z przepisów prawa karnego strukturami normatywnymi*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, nr 2.
- Kardas P., *Przestępstwo ciągle w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999.
- Kokot R., *Z problematyki karalnego doprowadzenia do samobójstwa – uwagi na tle ustawowych znamion art. 151 k.k., cz. II*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2015, nr 36.
- Kokot R., *Z problematyki karalnego doprowadzenia do samobójstwa – uwagi na tle ustawowych znamion art. 151 k.k., cz. I*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2015, nr 35.
- Konarska-Wrzosek V., *Komentarz do art. 151*, w: A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzosek, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. III, Warszawa 2020, LEX.
- Kosonoga-Zygmunt J., *Namowa i udzielenie pomocy do samobójstwa (art. 151 k.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 11.
- Kosonoga-Zygmunt J., *Swoboda decyzji woli suicydenta jako przesłanka odpowiedzialności karnej za przestępstwo z art. 151 k.k.*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2015, nr 2.
- Kowalewska-Łukuć M., *Wina w prawie karnym*, Warszawa 2019.
- Kozłowska-Kalisz P., w: M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Mozgawa (red.), *Prawo karne. Część ogólna*, wyd. 2, Warszawa 2009.
- Majewski J., *O schemacie budowy norm prawa karnego w piśmiennictwie karnistycznym*, w: T. Bojarski (red.), *System Prawa Karnego, Tom 2. Źródła prawa karnego*, Warszawa 2011.
- Makarewicz J., *Kodeks Karny. Komentarz*, wyd. V, Lwów 1938.

- Makarewicz J., *Recenzja F. von Liszt, Lehrbuch des deutschen Strafrecht. Erster Teil. Berlin 1895*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1896, r. XXI.
- Marek A., *Prawo karne*, wyd. 9, Warszawa 2009.
- Namysłowska-Gabrysiak B., *Prawo karne – część ogólna*, wyd. 4, Warszawa 2008.
- Pohl Ł., *Kierowanie wykonaniem samobójstwa oraz polecenie jego wykonania w polskim prawie karnym*, w: A. Michalska-Warias, I. Nowikowski, Z. Piórkowska-Flieger (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy współczesnego prawa karnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Bojarskiemu*, Lublin 2011.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, wyd. 1, Warszawa 2012.
- Rodzynkiewicz M., *Treść pojęcia czynu w prawie karnym jako efekt procedury modelowania*, w: Z. Cwiakalski, M. Szewczyk, Ś. Waltoś, A. Zoll (red.), *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci Profesora Kazimierza Buchały*, Kraków 1994.
- Rojek P., *Tropy i uniwersalia. Badania ontologiczne*, Warszawa 2019.
- Śliwiński S., *Udział w czynie osoby, atakującej swoje własne dobro – w świetle przepisów Polskiego Prawa Karnego*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1948, nr 9.
- Tarapata S., Zakrzewski P., *Charakter skutku polegającego na targnięciu się człowieka na własne życie stanowiącego znamię typów czynu zabronionego z art. 151, 190a § 3, art. 207 § 3 oraz art. 352 § 3 k.k.*, w: M. Mozgawa (red.), *Samobójstwo*, Warszawa 2017.
- Tyszkiewicz L., *Komentarz do art. 151*, w: O. Górniok (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. II, Warszawa 2006, LEX.
- Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, wyd. 4, Warszawa 2009.
- Wąsek A., *Prawnokarna problematyka samobójstwa*, Warszawa 1982.
- Zakrzewski P., *Stopniowanie winy w prawie karnym*, Warszawa 2016.
- Zoll A., *Karalność i karygodność czynu jako odrębne elementy struktury przestępstwa*, w: T. Kaczmarek (red.), *Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym*, Wrocław 1990.
- Zoll A., *Komentarz do art. 151*, w: W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks Karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117–211a*, Warszawa 2017.
- Zoll A., *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1991, nr 23.
- Zoll A., *O wartościowaniu czynu prawie karnym (Uwagi na marginesie artykułu prof. I. Andrejewa o pojęciu winy)*, „Państwo i Prawo” 1983, nr 4.
- Zoll A., *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 1982.

Assignment of criminal liability for the death of a person in the event of making the victim take their own life

Abstract

The main research problem analysed in this study is the indication of the circumstances that should constitute the premises for assigning the result of a crime (death) in a situation where the death takes place, so to speak, by the “hands” of the victim. The study indicates the need to take into account the circumstances of the event, which help to show the differences between the situation where the perpetrator’s behaviour meets the requirements of a prohibited act under Art. 151 of the Criminal Code, the situation where the perpetrator should be considered jointly responsible for causing the result of the crime (death of another accomplice) and the situation where the perpetrator is solely responsible for the result of the crime (death of a person). The atypical nature of the third of the situations described is that the victim is an indirect perpetrator of the result (his death) and at the same time there are circumstances that allow him not to be held responsible for the result (his own death). This exclusion of liability is possible at various levels of the five-element structure of a crime. The research area designated in this way also accommodates the problem of establishing the circumstances indicating the degree of influence of the perpetrator’s behaviour on the occurrence of a self-destructive behaviour on the part of the suicide.

Keywords: suicide, murder, causing the result of the crime, making a man take his own life, indirect perpetration

CYTOWANIE

Zakrzewski P., *Przesłanki przypisania odpowiedzialności karnej za śmierć człowieka w przypadku doprowadzenia go do targnięcia się na własne życie*, „Acta Iuris Stetinensis” 2021, nr 3 (vol. 35), 99–118, DOI: 10.18276/ais.2021.35-07.